

Юрій Огорілко,
начальник юридичного відділу
Сумської дирекції
Українського державного підприємства
поштового зв'язку "Укрпошта"

УДК 342.9

До питання розмежування приватноправових та публічно-правових відносин

Актуальність проблеми розмежування приватних та публічних відносин зумовлена необхідністю визначення стереотипності поведінки суб'єкта права у рамках вказаних видів відносин та відповідно до цього рівня впливу держави у їх межах.

В юридичній літературі існує достатня кількість досліджень, присвячених проблематиці співвідношення приватного та публічного права. Зокрема розробці цих питань приділено увагу у працях А. Б. Венгерова, А. В. Малько, М. І. Брагінського, С. А. Комарова, С. С. Алексєєва та інших. Проте аналіз наукової літератури дає можливість зробити висновок про неоднозначність науковців у питанні визначення критеріїв розмежування приватноправових та публічно-правових відносин.

Метою роботи є визначення ознак розмежування приватноправових та публічно-правових відносин.

В юридичній літературі зустрічаються різні погляди на підстави розмежування приватноправових та публічно-правових відносин. Наприклад, С. С. Алексєєв зазначає, що існує дві сторони права: публічно-правова та приватноправова, а озна-

кою їх розмежування є наявність у публічно-правових відносинах владної діяльності держави. Перша сторона відноситься лише до тієї частини права, яка прямо пов'язана з державою, її владною діяльністю, а поняття "публічно-правовий" покликане виражати необхідність централізації в суспільстві, дисципліни, ієрархічної підлеглості. З іншої сторони, право виражає начала децентралізації, свободи окремих суб'єктів [1, с. 42]. С. А. Комаров та А. В. Малько, систематизувавши погляди різних вчених на дану проблематику, вирізняють наступні критерії, залежно від яких ті чи інші норми права відносять до приватних чи публічних: інтерес, предмет правового регулювання, метод правового регулювання, суб'єктний склад [6, с. 329].

Розглядаючи інтерес як основну ознаку розмежування досліджуваних відносин, А. Б. Венгеров зазначає, що публічне право охоплює норми, які регламентують державні (конституційні) відносини, що стосуються суспільно-значимих соціальних інтересів, а приватне – норми, які регламентують приватні інтереси: особисті майнові, шлюбно-сімейні [5, с. 375].

Проте, аналізуючи вказаний критерій з позиції норм чинного законодавства, можна заперечити, що можливі випадки досягнення суспільно-значимих соціальних інтересів у приватноправових відносинах. Зокрема у відносинах з приводу закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти досягаються державно-правові інтереси шляхом проведення приватноправових процедур. Наприклад, при проведенні процедури відкритих торгів держава не виступає в якості владного суб'єкта, а лише обирає найвигіднішу пропозицію на підставі критеріїв та методику оцінки пропозицій конкурсних торгів, зазначених у документації торгів.

Предмет правового регулювання як основний критерій поділу передбачає віднесення до системи приватноправових відносин норм, що регулюють майнові відносини, а до публічно-правових – немайнові [6, с. 329].

В якості прикладу неможливості застосування даного критерію, візьмо цивільно-правові відносини. Думки дослідників стосовно визнання предметом цивільного права, у якому найбільш яскраво простежується боротьба в межах предмету майнових та немайнових відносин, розділились. Одні визнавали предметом цивільного права лише майнові відносини (тобто немайнові відносини знаходяться за межами цивільного права). Зокрема, Д. І. Мейєр зміст цивільного права визначав з однієї сторони потребами людини і її прагненнями до їх задоволення, а з іншої – світом речей, що здатні задовольнити потреби людини. І з цим прагненням використовувати речі для задоволення людських потреб тільки і має справу цивільне право [8, с. 39]. Інші виступали проти і наголошували на необхідності включення до предмету цивільного права як майнових, так і особистих немайнових відносин [12, с. 8-10].

Даний критерій розмежування не застосовується і до відносин, що складають предмет фінансового права. Так, Т. М. Ямненко зазначає, що

переважна більшість відносин, що виникають в ході фінансової діяльності держави, мають владно-майновий характер (грошовий) і складають предмет фінансового права [13, с. 30].

Однак найбільшій увазі, на нашу думку, заслуговують останні дві підстави, оскільки саме на їх основі автори найчастіше розмежують приватноправові та публічно-правові відносини.

М. І. Брагінський зазначає, що існує лише одна підстава розмежування приватноправових та публічно-правових відносин, – характер зв'язку учасників правовідносин, який виражається в тому, що публічні правовідносини побудовані на началах влади та підпорядкування, а приватні – рівності [4, с. 68]. Саме тому, що існує різниця у засобах та механізмах юридичного регулювання приватноправових та публічно-правових відносин, С. С. Алексєєв зазначив, що “в цивільному праві приватноправові начала отримують “живу юридичну плоть” – виражаються в інститутах, у конкретних засобах і механізмах юридичного регулювання. І у реальному житті, у практичних справах, приватноправові категорії і принципи безпосередньо і найбільш повно “працюють”, втілюються в життя, викликають той чи інший ефект через інститути цивільного права в його “живій плоти”, а адміністративне право вчений назвав “епіцентром публічного права” [2, с. 49].

Проте необхідно зазначити, що зазначені галузі права не є абсолютними жорсткими системами і, наприклад, в цивільному праві зустрічаються публічно-правові елементи (наприклад, ст. 32 ЦКУ України передбачає можливість вчинення неповнолітньою особою правочину щодо транспортних засобів або нерухомого майна лише за письмової нотаріально посвідченої згоди батьків (усиновлювачів) або піклувальника та дозволу органу опіки і піклування тощо). Той же недолік має і ідея розділення приватного і публічного права на

основі суб'єктного складу правовідносин. Так, ч. 2 ст. 2 ЦК України за державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами, іноземними державами та іншими суб'єктами публічного права закріплено статус учасників цивільних відносин.

Все вищезазначене свідчить про необґрунтованість розгляду питання про співвідношення публічного та приватного права на рівні галузей права, оскільки жодна з них не дає чітких класифікаційних ознак поділу. На нашу думку, розгляд даного питання є доцільним на рівні “юридичних конструкцій” (за визначенням С. С. Алексєєва [3]) чи “нормативних моделей суспільних відносин” (за визначенням Д. М. Лук'янца [7]). Як зазначає Д. М. Лук'янець, слід звернути увагу на той факт, що немає сенсу розглядати як первинний елемент системи права саме норму права. Справа в тому, що одна норма права не може регулювати суспільні відносини. Потрібно мати щонайменше кілька норм, які визначають статус суб'єктів відносин та способи реалізації ними своїх прав і обов'язків, що складають зміст цих відносин. Тобто первинний елемент не норма, а нормативна модель суспільних відносин, яка складається з мінімально необхідної кількості правових норм [7, с. 87]. С. С. Алексєєв під юридичною конструкцією розуміє типову схему і принципи дії, що характеризується своєрідністю побудови прав та обов'язків, відповідальності. При цьому, оскільки вона є типовою схемою, то має нормативний характер [3, с. 6-7].

Враховуючи викладене, на нашу думку, зміст юридичних конструкцій складають правові норми, що спрямовані на регулювання суспільних відносин, і реалізацію яких необхідно розглядати у якості передумови виникнення правовідносин.

При цьому про правовідносини необхідно говорити як про результат, оскільки загальновідомим є те, що вони є вольовими, по-перше, тому що

їх виникнення неможливе без норми права, що має загальнообов'язкове значення, а по-друге, оскільки для існування правовідношення необхідні вольові акти хоча б одного з його учасників [11, с. 21].

Єдине уточнення у цьому випадку полягає лише у визначенні необхідної умови виникнення правовідносин не у вольових актах їх учасників, а в юридичних фактах, якими є конкретні життєві обставини, з настанням яких норма права пов'язує виникнення, зміну чи припинення правовідносин [10, с. 497].

Тобто юридична конструкція включає норми права, що встановлюють модель певних відносин та норми, що описують порядок реалізації суб'єктами цієї конструкції (шляхом визначення конкретних життєвих обставин, при здійсненні яких виникають правовідносини). При цьому механізм реалізації правової норми виглядає наступним чином: норма права - юридичний факт (ці два елементи і являють собою юридичну конструкцію) - правовідношення.

Отже, під юридичною конструкцією ми розуміємо сукупність норм, що визначають модель поведінки суб'єкта права в ситуаціях, що потребують юридичного рішення і є передумовою виникнення правовідносин.

Метою регулювання на рівні одиної норми є, як правило, визначення міри можливої чи необхідної поведінки суб'єкта права. Такі цілі реалізуються за допомогою відомих методів, а саме: надання суб'єктивного права, встановлення обов'язку чи заборони [7, с. 94]. Тому залежно від способу впливу на учасників правовідносин, що визначає характер їх прав та обов'язків, правові норми поділяються на зобов'язуючі, заборонні та уповноважуючі.

Зобов'язуючі правові норми приписують здійснювати певні дії, вимагають їх здійснення і встановлюють права і обов'язки у сфері цих відносин. Заборонні містять заборону здійснювати певні дії і встановлюють

обов'язок учасників правовідносин утримуватись від їх здійснення. При цьому зобов'язуючі та заборонні норми схожі між собою визначеністю, категоричністю форми, точністю приписів, що містяться в них [9, с. 74-75].

Уповноважуючі норми встановлюють права учасників правовідносин на здійснення певних самостійних дій у передбачених загальних межах. Саме тому С. С. Алексєєв назвав приватне право "суверенною територією свободи на основі права" [2, с. 34].

Тому, залежно від характеру норми права, що реалізується, юридичні конструкції можна поділити на зобов'язуючі, заборонні та уповноважуючі. На нашу думку, саме характер визначеності поведінки учасників відносин у межах певної юридичної конструкції і є об'єктивною ознакою розмежування приватноправових та публічно-правових відносин. Так, зобов'язуючі та заборонні юридичні конструкції є моделями відносин публічного права, а уповноважуючі – приватного.

Визначаючи інші ознаки розмежування приватноправових та публічно-правових відносин виходячи з описаної моделі, необхідно зазначити, що ч. 2 ст. 19 Конституції України встановлено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та закона-

ми України. Стосовно ж громадян діє принцип: дозволено все, що не заборонено законом. Ці діаметрально протилежні позиції співвідносяться з відносинами, в яких беруть участь відповідні суб'єкти.

Тобто з характеру зобов'язуючих та заборонних юридичних конструкцій впливає необхідність участі у відносинах, що виникають на їх підставі, держави в якості владного суб'єкта. В той же час, уповноважуючі конструкції є основою регулювання приватноправових відносин. Саме ці особливості і пояснюють участь у цивільних правовідносинах держави, Автономної Республіки Крим, територіальних громад, іноземних держав та інших суб'єктів публічного права та рівних з фізичними та юридичними особами.

В результаті проведеного дослідження можна зазначити, що сутнісною ознакою поділу приватноправових та публічно-правових відносин є характер визначеності поведінки суб'єкта права у межах певної юридичної конструкції.

Обумовленою ознакою розмежування досліджуваних відносин є участь держави у відносинах, основою яких є зобов'язуючі та заборонні юридичні конструкції, що прямо впливає з ч. 2 ст. 19 Конституції України (публічно-правові відносини), а громадян – у правовідносинах, основою яких є уповноважуючі юридичні конструкції (приватноправові відносини).

Список використаних джерел

1. Алексєєв С. С. Право: азбука-теория-философия: Опыт комплексного исследования. / С. С. Алексєєв. – М.: "Статут", 1999. – 712 с.
2. Алексєєв С. С. Частное право: Научно-публицистический очерк / С. С. Алексєєв. – М.: "Статут", 1999. – 160 с.
3. Алексєєв С. С. Юридические конструкции – ключевое звено права (в порядке постановки проблемы) / С. С. Алексєєв // Цивилистические записки. Межвузовский сборник научных трудов. – М.: "Статут", 2001. – С. 5-20.
4. Брагинский М. И. О месте гражданского права в системе "право публичное – право частное" / М. И. Брагинский // Проблемы современного гражданского права: Сборник статей. М.: Городец, 2000. – С. 46-80.

5. Венгеров А. Б. Теория государства и права: Учебник для юридических вузов / А. Б. Венгеров. – 3-е изд. – М.: Юриспруденция, 1999. – 528 с.
6. Комаров С. А., Малько А. В. Теория государства и права. Учебно-методическое пособие. Краткий учебник для вузов. / С. А. Комаров, А. В. Малько. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА М, 1999. – 448 с.
7. Лук'янець Д. М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання: Монографія / Д. М. Лук'янець. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 367 с.
8. Мейер Д. И. Русское гражданское право (в 2 ч.) по исправленному и дополненному 8-му изд., 1902. Изд. 2-е, испр. / Д. И. Мейер. М.: “Статут”, 2000. – 831 с.
9. Нагребельний В. П., Чернадчук В. Д., Сухонос В. В. Фінансове право України Загальна частина: Навчальний посібник. / В. П. Нагребельний, В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос. / За заг. ред. члена-кор. АПрН України В. П. Нагребельного. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2004. – 320 с.
10. Теория государства и права. Курс лекций / Под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. – М.: Юристъ, 1997. – 672 с.
11. Толстой Ю. К. К теории правоотношения. / Ю. К. Толстой. – Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та. – 1959. – 88 с.
12. Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я. М. Шевченко. – Т. 1. Загальна частина. – К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. – 520 с.
13. Ямненко Т. М. Фінансове право: галузь права, навчальна дисципліна і наука: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Ямненко Тетяна Михайлівна. – К., 2003. – 206 с.

Огорілко Ю. М. До питання розмежування приватноправових та публічно-правових відносин

У статті аналізуються наукові погляди на проблематику розмежування приватно-правових та публічно-правових відносин. Автором обґрунтовується необхідність дослідження вказаного питання на рівні юридичних конструкцій.

Ключові слова: приватноправові відносини, публічно-правові відносини, юридичні конструкції, нормативні моделі суспільних відносин.

Ogorilko Yu. N. K вопросу розграничения частноправовых и публично-правовых отношений

В статье рассматриваются научные позиции относительно проблематики разграничения частноправовых и публично-правовых отношений. Автором доказывается необходимость исследования данного вопроса на уровне юридических конструкций.

Ключевые слова: частноправовые отношения, публично-правовые отношения, юридические конструкции, нормативные модели общественных отношений.

Ogorilko Yu. To the question of private legal and public legal delimitation relations

The article analyses scientific views on problems of delimitation of private legal and public legal relations. The author substantiates the necessity of investigation of the question mentioned on the level of juridical constructions.

Key words: private legal relations, public legal relations, normative models of social relations.